

УДК 330.117

Хапатнюковський М. М.

Київський національний торговельно-економічний університет

ЕКЗОГЕННІ ВИКЛИКИ НАЦІОНАЛЬНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ СУВЕРЕНІТЕТУ

Досліджено механізми загроз національному суверенітету країн світової спільноти з огляду екзогенних детермінант їх формування. Визначено канали впливу глобальних факторів на регуляторну спроможність та макроекономічну стійкість економічних систем. Ідентифіковано сценарії подальшого розвитку світової економіки з огляду варіативності форматів взаємодії її ключових акторів.

Ключові слова: глобалізація, економічний суверенітет, національний економічний розвиток, світова рецесія, регуляторна спроможність.

Постановка проблеми. Становлення глобально-центричної економіки, яка переживає часи міжсистемних трансформацій, породжує низку питань, відповідь на які повинна дати сучасна прикладна та фундаментальна науки. В даному аспекті, проблема впливу глобальних процесів на національний економічний розвиток не є винятком. Парадоксальним в цій ситуації є те, що ортодоксальна наука в перебігу майже двох століть акцентує свою увагу на пошуках шляхів досягнення глобальної чи динамічної рівноваги економіки, намагається дати пояснення механізмам функціонування економічних циклів і, водночас, все очевиднішим стає факт невичерпності зазначеної проблематики [1, с. 36-37]. Очевидним доказом цього стала сучасна глобальна криза, в результаті якої світова економіка опинилася в одному з найважчих за останні шість десятиліть стані. Наразі все очевиднішою видається нагальна необхідність в теоретичному та емпіричному переосмисленні проблематики глобальної рівноваги, джерел та механізмів її формування та дезорієнтації, методологічних та прикладних аспектів корекції глобальних впливів на національний економічний розвиток.

Не менш важливим є визначення спроможності існуючих глобальних та національних регуляторних важелів вирішувати суперечності глобальної стабільності. Відкритим також залишається питання про те, котрий зі світових економічних полюсів повинен нести на собі тягар вирівнювання глобальних дисбалансів, що отримали національній економіки внаслідок інтенсифікації процесів глобалізації та транснаціоналізації в останні десятиріччя..

Ступінь розробки наукової проблеми. Проблемам загроз національному суверенітету присвячена низка праць вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, таких як С. Мочерний [2, с.4-13], І. Біщенко [3], І. Левін [4], А. Моїсєєв, М. Єршов [5], Л. Грінін, Т. Бревдо [6, с.65-71] та ін. В роботах таких дослідників, як Д. Белл, А. Б. Вебер, К. С. Гаджієв, Р. С. Грінберг, Дж. Гелбрейт, А. Г. Дугін, В. М. Кульков, Ю. М. Осипов, М. А. Пивоварова, В.Т. Резанов, розкрито вплив процесів транснаціоналізації виробництва та бізнесу, інституціональної системи регулювання міжнародних торговельних, інвестиційних та фінансово-кредитних зв'язків на регуляторну спроможність окремих національних економік забезпечувати відтворення власного соціально-економічного упорядкування.

Разом з тим, аналіз наукових робіт по окресленій проблематиці засвідчив, що питання суверенітету в більшості випадків досліджується в площині негативного впливу транснаціональних компаній та міжнародних фінансових інститутів,

наразі все очевиднішою виступає потреба у більш комплексному розкритті цього явища з огляду багатоканальності прояву зазначеної проблеми, яка торкається і питань загострення глобальних проблем, і некерованого прояву макроекономічних процесів, які донедавна знаходилися в цілому під контролем національних регуляторних органів. Уваги потребує аналіз економічного суверенітету, як з огляду його випробувань в умовах зтяжної світової рецесії, так і з позицій системних дисфункцій національних регуляторних систем щодо збалансованого економічного розвитку в довгостроковому періоді.

Метою дослідження в представленій статті є аналіз механізмів та каналів загроз національному суверенітету країн світової спільноти з огляду їх екзогенних детермінант формування.

Вклад основного матеріалу. Глобалізаційні процеси за своєю суттю є викликом економічному суверенітету будь-якої держави, що певним чином інтегрована в економічний простір, адже вони трансформують економіку у більш відкритий та вразливіший стан. Глобалізація призводить до зростання взаємозалежності країн світу, що, у свою чергу, обумовлює потребу в стабільному розвитку світової економіки, обмеженні загрозливих для стабільності коливань на глобальних товарних та фондових ринках. Ризики нестійкості фінансових ринків і ризики можливого уповільнення темпів світового економічного зростання знову привертають увагу до проблеми глобальних дисбалансів. Останні будуть багато в чому визначати характер «підстроювання» глобальної економіки до можливих шоків.

Окреслюючи питання впливу глобалізаційних чинників на національний економічний суверенітет країн, не можна оминати увагою таку проблему, як вплив зовнішнього компонента в реалізації національних інтересів країн світу. Для нас важливим також є визнання, що у сучасних умовах зростає вплив зовнішніх чинників не лише на реалізацію національних інтересів, але глобального характеру набуває сам процес їх формування. Підставою для цього є подальша інтернаціоналізація господарського життя, яка зумовлює посилення взаємозалежності країн світу, їх відтворювальних можливостей. Це призводить до виведення за межі власного ринку сфери національних інтересів, які отримують свою реалізацію як у межах свого економічного простору, так і поза ним.

Поглиблення процесів глобалізації стимулює країни до всеохоплюючої координації їх політичного курсу в життєво важливих сферах, таких як: боротьба з тероризмом, наркобізнесом, злочинністю, регулювання інформаційного простору, вирішення екологічних проблем тощо. Головною метою даних зусиль є координація дій кожної гілки

державного механізму із органами міжнародного співробітництва, за умови збереження і навіть підсилення зовнішньоекономічної ролі країни в умовах глобалізаційних перетворень.

Процеси глобалізації все більше трактують правила внутрішньополітичної та внутрішньої економічної діяльності окремих країн, проникаючи в сферу суспільства та економіки. Глобалізаційні перетворення призводять не лише до стирання державних кордонів національних економік, а й певною мірою нівелюють власне статус національної держави. Особливо це стосується тих країн, які є найбільшими прихильниками ідеї економічної єдності світу. З точки зору філософії, ідея економічної єдності світу, що несе в собі глобалізація економіки, збігається з теоріями посткапіталізму та анархосоціалізму. Деякі радикальні прихильники даних теорій говорять про те, що настав кінець національної держави, аргументуючи свої погляди ідеями гіперглобалізму, при якому стираються всі кордони у світі. Для національного елемента в такому світі вже не залишилося місця і держава втрачає свої функції регулятора: її місце займають глобальні корпорації, які не належать жодній державі та постачають стандартизовані в глобальному масштабі продукти, створюючи сітьові структури у всьому світі.

Проте, незважаючи на висновки представників неоліберальних доктрин, держава залишається домінантою у внутрішньополітичній діяльності, хоча в деяких випадках має місце фактичне чи юридичне обмеження її влади, яка підкоряється екзогенним факторам, викликаними глобалізаційними процесами. Ключовим викликом економічному суверенітету більшості країн світу у XXI столітті є й те, що на планеті формуються два полюси світової економіки. На одному концентруються країни – глобальні лідери, а на іншому – держави, які повністю від них залежні. І від розвитку економіки країн-лідерів залежить соціально-економічне становище держав, що їм підпорядковані [7, с.25-31]. Глобалізація ускладнює задачі держави, при одночасному зменшенні ресурсів, країна все частіше зштовхується з низкою проблем, джерело яких частково чи повністю знаходиться за її межами.

До основних проблем та викликів, які постають перед державою як національною регуляторною системою, що підтримує та відтворює економічний суверенітет країни, та які виникають за її межами, можна віднести:

- безконтрольний перетік капіталів, що зазвичай призводить до вимивання національного інвестиційного ресурсу та знекровлення державних бюджетів щодо виконання загальнонаціональних соціальних та захисних функцій;
- нехтування з боку транснаціональних корпорацій національних інтересів країн локалізації їх підрозділів, корпоративні інтереси вочевидь є домінуючими щодо національних;
- вимушена трудова, екологічна, соціальна, міграція населення, викликана неможливістю вирішення пріоритетних економічних та соціальних проблем для населення в країнах еміграції;
- загострення екологічних проблем, викликаних надмірним використанням обмежених природних ресурсів на користь виключно економічних критеріїв економічного розвитку сучасної цивілізації;
- нарощування масштабів ілегалізації складової сучасного економічного розвитку, зокрема активізація транскордонного характеру діяльності

наркобізнесу, зростання міжнародної злочинності і т. д.

У сучасних умовах слід також мати на увазі не тільки постійний гніт екзогенних факторів, але і незахищеність національного економічного суверенітету від несподіваних ексцесів світового масштабу, що виникають внаслідок зміни тенденцій на міжнародних фінансових ринках, технологічних чи природних катастроф, терористичних актів тощо.

У світлі вищезазначених тенденцій, все більш чіткішими постають три сценарії розвитку країн та навіть цілих локальних цивілізацій в XXI ст. Перший сценарій – *сценарій розчину* країн та цивілізацій в глобалізованому суспільстві [8, с. 44-48.]. Характерними рисами такого розвитку подій буде тотальна глобалізація економіки та технологій під контролем ТНК та світових фінансових центрів; контроль інформаційних потоків через ЗМІ та Інтернет, нав'язування суспільної думки, системи цінностей та пріоритетів через ці канали, що може призвести до підриву самотності цілих регіонів; домінування однополюсного світу на чолі із супердержавою, яка буде контролювати весь геополітичний простір. Як наслідок, почнеться уніфікація всього світу, проте це зовсім не означає, що всі країни перейдуть на вищий щабель економічного, технологічного чи соціокультурного рівня, скоріше навпаки, виникне таке явище, про яке писав В. Л. Іноземцев – «раскол цивилизации» [9]. Тобто, навіки затвердиться монополярний світ на чолі із певною країною чи групою країн, а інші цивілізації залишаться сировинними придатками та стануть об'єктами оновленого колоніалізму, звичайно, при такій ситуації ні про який економічний суверенітет не може йти мова.

Другий можливий сценарій розвитку – *зіткнення цивілізацій*, по суті, він може бути продовженням вищезазначеного сценарію розвитку подій. Таку перспективу найбільш яскраво описав С. Хантінгтон [10], в результаті економічних, технічних, інноваційних та інших дисбалансів, які виникли в світі, між багатьма країнами та цивілізаціями з'являються розколи. Таким чином виникають конфлікти, спочатку локальні (Ліван, Югославія, Північний Кавказ), а потім вони переростають і виходять на міжнародну арену (тероризм, екстремізм та ін.). Наслідки всесвітнього зіткнення цивілізацій важко уявити, але, одночасно, за умови коли у багатьох країнах є зброя масового знищення, людство може опинитись на порозі свого існування. За умов такого розвитку подій дослідження майбутнього країн і цілих цивілізацій відпадає автоматично, у зв'язку із відсутністю об'єкта дослідження.

Третій сценарій – *трансформація цивілізацій* та глобальна адаптація до умов XXI ст. Очевидно, що законсервувати теперішній стан і сучасну індустріальну епоху неможливо. Все очевиднішими стають дисбаланси між країнами, зміни в глобалізованому світі набувають незворотного характеру, а зберегти «все як є» – неприпустима безвідповідальність. Постає лише одне питання, в якому напрямку підуть зміни та які будуть наслідки від вибраного шляху? Але однозначно, необхідна перебудова глобальної економіки на основі принципів взаємовигідної співпраці, рівних прав, гуманізації, екологізації та інформатизації економічної системи [8, с. 185-188]. Даний оптимістичний сценарій найбільш складний та довготривалий, проте, іншого шляху немає, якщо людство прагне зберегти та продовжити розвивати земну цивілізацію. Лише за умови плідної співпраці на між-

народному рівні талановитих вчених, які зуміють передбачити шляхи розвитку подій у світі та запропонують надійну стратегію, політичних та суспільних діячів, котрі донесуть до населення планетарне розуміння подій та їх наслідків, ділових людей, від малих підприємців до ТНК, що будуть змушені поступитися своїми інтересами заради загальних інтересів, можливе світле майбутнє країн та цивілізацій.

Висновки. Аналіз механізмів та каналів впливу на національний економічний суверенітет факторів екзогенного походження дозволяє сформулювати низку узагальнень та окреслити перспективи подальших досліджень.

1. У сучасних умовах світогосподарського розвитку, що характеризується прискоренням глобалізаційних процесів та посиленням асиметричного характеру його результатів для країн світового співтовариства, національний економічний суверенітет отримує все більший тиск від факторів екзогенного походження, зокрема з огляд змін тенденцій на міжнародних товарних та фінансових ринках, техногенних чи природних катастроф, терористичних актів тощо.

2. Як показує практика першого десятиріччя ХХІ ст. за результатами інтенсифікації глобалізаційних процесів на тлі світової фінансової кризи, навіть держави, які мають багаторічні традиції в реалізації ліберально-демократичних моделей національного розвитку (країни ЄС, США) за умов погіршення умов зовнішнього та внутрішнього характеру, не нехтують пріоритетами саме наці-

ональних інтересів, застосовуючи цілком жорсткі та «неліберальні» важелі захисту свого економічного суверенітету.

3. Проблема реалізації національних інтересів в умовах відчутної дезорієнтації регуляторної політики країн світової спільноти відбиває складність та багатоаспектність процесів, що відбуваються в перебігу виходу країн із кризи, формування нових регіональних блоків та світових центрів впливу. На наше переконання, в сучасних умовах апелювати виключно до рекомендацій експертів міжнародних фінансових організацій, пропозицій визнаних зарубіжних фахівців в галузі глобалістики, міжнародних фінансів, міжнародної торгівлі, які презентують механізми економічного відродження в посткризовий період для країн світового авангарду, є недоцільним. Вихід вбачається, як зазначалось вище, в об'єднанні зусиль та ресурсів всієї світової спільноту задля вищення спільних цивілізаційних завдань.

4. Процеси поновлення економічного зростання та підтримки економічного суверенітету в країнах, що відносяться до периферії та напівпериферії глобалізаційного розвитку, до яких можна віднести і Україну, з огляду її обмеженого впливу на світогосподарські процеси, протікають настільки непередбачувано, що потрібні більш глибокі дослідження всього комплексу пов'язаних з цією проблематикою питань з метою досягнення більш суттєвих загальнотеоретичних результатів і практичних рекомендацій саме для вітчизняної економіки.

Список літератури:

1. Кравчук Н. / Гетерогенність глобальних фінансових дисбалансів / Міжнародні Фінанси.
2. Мочерний С. Национальный и экономический суверенитет страны // Экономика Украины. – 2005. – № 10. – С. 4-13.
3. Блищенко И. П. Экономический суверенитет государства: Учеб. пособие / И. П. Блищенко, Ж. Дориа. – М. : Изд-во РУДН, 2001. – 150 с.
4. Левин И. Д. Суверенитет / Предисловие докт. юрид. наук, проф. С. А. Авакьяна / И. Д. Левин – СПб : Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – 373 с
5. Ершов М. В. Экономический суверенитет России в глобальной экономике / М. В. Ершов. – М. : ЗАО «Издательство Экономика», 2005. – 280 с.
6. Бревдо Т. В. Глобализация мировой экономики. – Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 311 с.
7. Колодко, Гжегож В. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн. – К. : Основні цінності, 2002. – 248 с.
8. Яковец Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций / 2-е изд., перераб. и доп., 2003. – 411 с.
9. Иноземцев В. Л. Расколота цивилизация: Наличествующие предпосылки и возможные последствия постэкономической революции. – М. : Academia : Наука, 1999. – 703 с.
10. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.
11. Кремень Т. Еволюція поглядів на державний суверенітет / Політичний менеджмент. – 2004 р. – випуск №1.
12. Резнікова Н.В. Визначення категорії економічної залежності в умовах двополярної залежності економіки / Міжнародна економіка та менеджмент. – 2013.
13. Хорошева А. С. Сущность экономического суверенитета: политэкономический аспект // Экономика і організація управління. – Випуск № 1 (7). – 2010. – С. 105.

Хапатнюковский Н. Н.

Киевский национальный торгово-экономический университет

ЭКЗОГЕННЫЕ ВЫЗОВЫ НАЦИОНАЛЬНОМУ ЭКОНОМИЧЕСКОМУ СУВЕРЕНИТЕТУ

Резюме

Исследованы механизмы угроз национальному суверенитету стран мирового сообщества с учетом экзогенных детерминант их формирования. Определены каналы влияния глобальных факторов на регуляторную способность и макроэкономическую устойчивость экономических систем. Идентифицированы сценарии дальнейшего развития мировой экономики ввиду вариативности форматов взаимодействия ее ключевых актеров.

Ключевые слова: глобализация, экономический суверенитет, национальное экономическое развитие, мировая рецессия, регуляторная способность.

Наратnyukovsky N. N.

Kiev National University of Trade and Economics

EXOGENOUSLY CHALLENGE TO THE NATIONAL ECONOMIC SOVEREIGNTY

Summary

The mechanisms of threats to national sovereignty of the world community, taking into account exogenous determinants of their formation. Defined channels of influence of global factors on the ability of the regulatory and macroeconomic stability of economic systems. Identified scenarios for future development of the world economy due to variation in forms of interaction of its key actors.

Key words: globalization, economic sovereignty, national economic development, the global recession, regulatory capacity.